Coke bij de vis

Coke bij de vis

Misdaad en moraal

Rede

uitgesproken bij de aanvaarding van het ambt van
bijzonder hoogleraar Criminologie,
in het bijzonder Onderzoek naar Criminaliteitsbeleid
aan de Universiteit van Amsterdam
op vrijdag 6 november 2009

door

Dirk J. Korf

Vossiuspers UvA

Vossiuspers UvA is een imprint van Amsterdam University Press.
Deze uitgave is totstandgekomen onder auspiciën van de Universiteit van Amsterdam.

Dit is oratie 342, verschenen in de oratiereeks van de Universiteit van Amsterdam.

Omslag: Crasborn BNO, Valkenburg a/d Geul
Opmaak: JAPES, Amsterdam
Foto omslag: Carmen Freudenthal, Amsterdam

ISBN 978 90 5629 602 5
e-ISBN 978 90 4851 182 2

© Vossiuspers UvA, Amsterdam, 2010

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voorzover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikel 16B Auteurswet 1912 j° het Besluit van 20 juni 1974, St.b. 351, zoals gewijzigd bij het Besluit van 23 augustus 1985, St.b. 471 en artikel 17 Auteurswet 1912, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoedingen te voldoen aan de Stichting Reprorecht (Postbus 882, 1180 AW Amstelveen). Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16 Auteurswet 1912) dient men zich tot de uitgever te wenden.

Mevrouw de Rector Magnificus,
Mijnheer de Decaan van de Faculteit der Rechtsgeleerdheid,
Geacht Bestuur van de Stichting Wetenschappelijk Onderzoek Criminaliteitsbeleid,
Waarde toehoorders,

Eind april 2003 doorzoekt de politie een woning op Urk en treft daar vier jongens van begin twintig aan. Zij worden verdacht van drugshandel. Twee van hen hebben een kleine hoeveelheid cocaïne bij zich; in de woning wordt verder niets aangetroffen. Enkele weken later kopt de voorpagina van de lokale krant met 'grootschalig onderzoek naar drugshandel'.[1] In de tussentijd zijn ruim twintig verdachten aangehouden, voornamelijk gebruikers maar ook enkele dealers. Ze wonen niet allemaal in het vissersdorp, maar als ze enkele maanden later voor de rechtbank in Lelystad moeten verschijnen, spreekt de landelijke pers van 'de Urker viskwestie'.[2]

Berichten over cocaïnegebruik op Urk staan niet op zich. Landelijke media besteden ook aandacht aan coke in Volendam en Spakenburg. Alle drie dorpen koesteren hun imago van vissersdorp, en hun klederdracht is een belangrijk beeldkenmerk. Er hoeft in deze dorpen weinig te gebeuren om de pers te halen. Is de berichtgeving over 'coke bij de vis' niet slechts een mediahype? Is het wellicht een typisch voorbeeld van morele paniek, waarbij iets kleins wordt opgeblazen en buitenproportionele maatschappelijke reacties teweegbrengt?

Morele paniek

Met morele paniek wordt de verontwaardiging aangeduid over wat wordt ervaren als een grote bedreiging van bestaande maatschappelijke waarden en belangen. In zijn klassieke studie *Folk devils and moral panics* analyseerde Stanley Cohen (1972) de maatschappelijke reactie op relletjes onder groepen Londense jongens die eind jaren zestig vakantie vierden aan de Engelse zuidkust. Britse media deden dagelijks verslag van de 'gewelddadigheden' van *Mods* en *Rockers*. Feitelijk was er niet heel veel aan de hand: de jongens stalen enkele fietsen en brommers, sloegen ruiten van auto's in en vernielden een paar strandtenten. Maar de jongens zaaiden veel angst onder de badgasten.

Verontruste burgers riepen om krachtige maatregelen. De media haakten daar weer gretig op in. Dit proces van wederzijdse versterking typeert morele paniek.

Morele paniek heeft opvallend vaak betrekking op de jeugd (Critcher, 2003).[3] Een duidelijke Nederlandse illustratie hiervan waren schermutselingen onder jongeren in de zomervakantie aan het Noordzeestrand in het midden van de jaren tachtig die in de media indertijd werden afgeschilderd als 'kustgeweld' (Franke, 1991). Een wat recenter voorbeeld is de angst voor een 'epidemie' van kindermoorden – in dit geval waren jongeren het slachtoffer, terwijl jongeren bij morele paniek meestal de daders zijn – die in 1996 in Nederland leek te zijn uitgebroken. Op grond van cijfers over een langere periode stelden Brants en Koenraadt (1998) dat er in dat jaar nauwelijks sprake was geweest van een bovengemiddeld aantal gevallen waarbij een vader zijn kinderen van het leven had beroofd. Hedendaagse Nederlandse voorbeelden zijn: hangjongeren, blowverboden, uitgaansgeweld, drankketen en comazuipen. Telkens weer lijkt het alsof er iets heel nieuws aan de hand is en alsof het steeds zorgwekkender gesteld is met de jeugd.

Morele paniek is een proces. De media spelen hierbij een belangrijke rol, want zij creëren vaak hypes die hiertoe aanzetten. Onder een hype wordt verstaan 'Een mediabrede, snel piekende nieuwsgolf die één gebeurtenis als startpunt heeft en die voor het grootste deel het gevolg is van zichzelf versterkende processen bij de nieuwsproductie' (Vasterman, 2004, p. 31). Niet elke hype heeft echter morele paniek tot gevolg. In navolging van Cohen onderscheiden veel onderzoekers, onder wie Bovenkerk et al. (2006) in hun studie naar loverboys, bij morele paniek drie fasen. Deze fasen kunnen elkaar temporeel overlappen, maar om van morele paniek te kunnen spreken, dienen ze elkaar te versterken in een 'amplificatiespiraal'.

Allereerst moet er sprake zijn van identificatie. Iemand introduceert een nieuw woord, vaak voor een al langer bestaand verschijnsel. Zo komt de term 'loverboys' in plaats van wat voorheen 'pooiers' genoemd werden. En jeugdige dronkenschap wordt 'comazuipen'. De tweede fase is die van verbreding. Naarmate de definitie van het fenomeen ruimer wordt, groeit in de collectieve beleving het probleem. Steeds meer gebeurtenissen of groepen worden onder dezelfde noemer gebracht. De berichtgeving kenmerkt zich door overdrijving. Daarop volgen – in de derde fase – reacties van belanghebbende personen en organisaties, en van de politiek. In het ultieme geval wordt het probleem apart strafbaar gesteld en als zodanig geregistreerd. Soms duikt een thema telkens opnieuw op, bijvoorbeeld kindermoorden; andere keren raakt een probleem in de vergetelheid, zoals bij kustgeweld.

Met de terminologie van Becker (1963) kunnen in dit proces drie typen actoren onderscheiden worden.[4] Het begint met een eenling of groep (de *moral*

entrepreneur of morele ondernemer) die het vraagstuk aan de kaak weet te stellen. Daarna pogen regelmakers *(rule creators)* speciale maatregelen af te dwingen, bijvoorbeeld strafbaarstelling. Lukt dit, dan ontstaat specifiek beleid dat wordt uitgevoerd door regelhandhavers *(rule enforcers)*. Dit beleid draagt vaak zelf weer bij tot het verder uitdijen van het probleem.

Drie vragen

Anders dan het misschien lijkt, is het hoofddoel van de morele-paniekbenadering niet om het mediabeeld met feiten te ontkrachten. De theoretische kerngedachte is namelijk dat de commotie gaat over een detail in plaats van het 'echte' probleem (Young, 2005). Zo stond volgens Cohen de onrust over de Londense jongens symbool voor zorgen over een bredere maatschappelijke ontwikkeling, namelijk de opkomst van jeugd als een zelfstandige sociale categorie – een generatie jongeren die voor het eerst over zakgeld beschikte en daarmee een eigen markt ging vormen (muziek, kleding, etc.).[5] Om vanuit het perspectief van morele paniek trachten te begrijpen waar het bij cocaïne in vissersdorpen eigenlijk om draait, dienen drie vragen beantwoord te worden. 1) Hoe en door wie (welke actoren) wordt het probleem van drugsgebruik in vissersdorpen op de agenda gezet? Welke belangen worden hiermee gediend en welke rol spelen de media hierbij? 2) Is er daadwerkelijk sprake van een nieuw of snel groter wordend fenomeen? Met andere woorden: wat is er feitelijk aan de hand? 3) Vormen drugs het 'echte' probleem of staan deze symbool voor andere, wellicht bredere maatschappelijke ontwikkelingen?

Morele ondernemers, regelmakers en regelhandhavers

De afgelopen jaren is drugsgebruik in Urk, Spakenburg en Volendam meermaals onderzocht (Barendregt & Wits, 2009; Kool, 2005; Korf, 2006; Van der Maat, 2007; Stoele et al., 2004; Zoutendijk, 2005). De studies verschillen in omvang en focus, maar laten, samen met eigen observaties en informele gesprekken, ook enkele algemene patronen zien.

Bij alle drie vissersdorpen zou sprake zijn van een snel groeiend drugsprobleem, met cocaïne steeds in het brandpunt. Dorpsgeruchten doen de ronde en spoedig spreken jongerenwerkers, hulpverleners en pastors hun bezorgdheid uit. Verontruste ouders roeren zich. Elk dorp heeft voortrekkers. Na eerste berichten in de lokale pers wordt het landelijk nieuws, en dat is een belangrijke stap in de amplificatiespiraal. Zo organiseert het plaatselijke jongerenwerk begin november 2002 een voorlichtingsactie over drugs op de Spakenburgse

markt. Een verslaggever van een regionaal dagblad hoort van een jongerenwerkster dat, volgens de geruchten, sommige werkgevers coke uitdelen. Zeven op de tien jongeren in de visindustrie zouden drugs gebruiken. De krant weet de gemeentewoordvoerder te ontlokken dat ook hij het 'rondje van de baas op zaterdagmiddag' kent. Weldra is het landelijk nieuws. In een uitzending van NOVA spreekt een Spakenburgse ex-gebruiker over het drugsgebruik 'in de vis'. De rest van het dorp hult zich in stilzwijgen – althans naar buiten toe (Kool, 2005).

Zo gaat het ook in Volendam en op Urk: men spreekt er liever niet over met buitenstaanders, maar de media vinden altijd wel iemand met een sensatiebelust verhaal. Dit draagt er weer toe bij dat het drugsgebruik van de lokale jeugd onder elkaar een veelbesproken thema blijft. Volendam is het eerste dorp met 'Moedige Moeders': een belangengroep van ouders van (ex-)verslaafde kinderen. Andere vrijwilligers sluiten zich erbij aan en elders, niet alleen in vissersdorpen, worden vroeger of later soortgelijke, al dan niet gelijknamige groepen opgericht. Als het geen Moedige Moeders zijn, dan is er wel een professional die verkondigt dat een groot deel van de dorpsjeugd 'aan de coke' zit. Hiermee dragen zij, als morele ondernemers, bij aan de uitvergroting van het drugsprobleem. Nemen jongeren geen coke, dan slikken ze pillen, en anders blowen ze wel. Voor veel dorpsbewoners zijn het 'de' drugs die hun kinderen bedreigen. Drugs worden gemakkelijk aangewezen als de oorzaak van al het kwaad, van vechtpartijen, seksuele uitspattingen, suïcide, etc.

Als het nog niet is gebeurd, dan is dit het moment waarop de politiek zich ermee gaat bemoeien. Regelmakers ontwerpen jeugdbeleidsplannen, waarin veel nadruk wordt gelegd op drugs en weinig onderscheid wordt gemaakt tussen soft- en harddrugs of tussen recreatief en problematisch gebruik. Het blijft niet bij plannen: er zijn ook regelhandhavers. Agenten controleren scherper op drugs en de recherche start een onderzoek, er komt subsidie vrij voor voorlichting en hulpverlening. Op Urk wordt bijvoorbeeld de stichting Waypoint opgericht. Via collectes en winkels in tweedehands spullen wordt veel geld ingezameld bij de meelevende burgerij. De opbrengsten zijn op zich weer aanleiding voor berichtgeving in de lokale media.

Een nieuw drugsprobleem?

De problematisering van drugsgebruik in vissersdorpen is dus keurig volgens het theoretische model verlopen. Maar is er nu sprake van een nieuw probleem? Landelijk in elk geval niet. We kennen drugsgebruik op z'n minst van hippies uit de jaren zestig van de vorige eeuw, van een tot halverwege de jaren

tachtig uitdijende schare heroïneverslaafden en daarna van houseparty's en ecstasy.

Drugsgebruik en drugshandel waren lange tijd publiekelijk het meest zichtbaar in de grote steden. Toch vormen drugsgebruik en drugshandel ook buiten de grote stad geen nieuw fenomeen. Twintig jaar geleden schreven we al een boek met de titel *Drugs op het platteland* (Korf et al., 1989), dat over een dorp in het oosten van Nederland ging. We troffen er niet alleen hasjrokers aan, maar ook heroïneverslaafden. Er waren er niet veel, maar zij verschilden qua crimineel gedrag niet wezenlijk van gebruikers in de grote stad. Wel waren ze veel minder zichtbaar, onder andere vanwege hun geringe aantal, maar ook door hun minder opvallende leefstijl. Je moest er echt goed naar zoeken – zeker als buitenstaander.

Indien drugs geen nieuw verschijnsel op het platteland zijn, geldt dit dan misschien wel voor vissersdorpen? Welnu, in elk van de drie vissersdorpen is in de voorbije decennia wel eens een 'hasjkotter' aan de ketting gelegd, een dorpsgenoot in de gevangenis gekomen voor cocaïnesmokkel of moest iemand naar een afkickkliniek. Is er dan helemaal niets nieuws te melden? Laten we eerst eens nagaan of er meer valt te zeggen over algemene trends in drugsgebruik, om vervolgens te bezien of de situatie in vissersdorpen licht kan werpen op meer algemene ontwikkelingen.

Drugs op het platteland

In Nederland hebben steeds meer mensen wel eens drugs gebruikt. Tot in de jaren zestig had nog bijna niemand in Nederland ervaring met hasjiesj of marihuana, tegenwoordig hebben zo'n tweeënhalf miljoen mensen wel eens een joint gerookt. De meesten zijn ermee gestopt. Ruwweg 400.000 Nederlanders blowen nog steeds regelmatig – een vrij stabiel aantal sinds 1997 (Rodenburg et al., 2007). Eveneens sinds 1997 zijn er steeds minder middelbare scholieren die wel eens cannabis hebben geprobeerd; ook het actuele gebruik (= in de laatste maand) tendeert naar een lichte afname (Monshouwer et al., 2008). Met andere illegale drugs hebben veel minder jongeren en volwassenen ervaring. Zo heeft volgens het laatste Nationale Prevalentie Onderzoek uit 2005 een krappe 6% van de 15- tot en met 24-jarigen en 9% van de 25- tot en met 44-jarigen ooit wel eens harddrugs genomen. Het actuele gebruik ligt op respectievelijk 3 en 2% (Rodenburg et al., 2007).

Stedelingen hebben veel vaker wel eens drugs genomen en zijn ook vaker actuele gebruikers dan plattelanders. Dat geldt voor de brede leeftijdsrange van 15-64 jaar: daarvan hebben er in gebieden met de hoogste urbanisatiegraad ruim twee keer zoveel wel eens geblowd en zijn er bijna vier keer zoveel actuele

cannabisgebruikers als in de minst verstedelijkte gebieden (Rodenburg et al., 2007). Ook bij jongeren is er verschil te constateren tussen die in de grote stad en die op het platteland, maar dat is minder groot dan bij de generatie van hun ouders en grootouders.

Er bestaat bij mijn weten geen mooie cijferreeks over een lange periode, maar de beschikbare cijfers indiceren de volgende trend. In de jaren negentig kwam de omvang van het cannabisgebruik onder jongeren in middelgrote gemeenten steeds dichter in de buurt van die in de grote stad. Daarna gebeurde vanaf eind jaren negentig hetzelfde met plattelandsjongeren.[6] Volgens de laatste cijfers van het CBS (2009a) hebben jongeren van 15-24 jaar in de meest stedelijke gebieden nog geen anderhalf keer zo vaak ooit wel eens geblowd als hun leeftijdsgenoten in de minst stedelijke (39% versus 29%). Bij het actuele cannabisgebruik is het verschil wat groter (de afgelopen dertig dagen 15% versus 6%).

Trendcijfers over harddrugsgebruik door jongeren en jongvolwassenen zijn nog lastiger te vinden. Dat komt vooral doordat het overgrote deel van hen nooit middelen als cocaïne en ecstasy neemt. Om toch empirisch onderbouwde uitspraken te kunnen doen over ontwikkelingen door de tijd heen en over groter of kleiner wordende verschillen tussen stad en platteland zouden hele grote steekproeven nodig zijn. Dat is een kostbare aangelegenheid.

De regelmatig gehouden landelijke enquêtes onder middelbare scholieren bieden enig soelaas. Die indiceren een geleidelijke daling vanaf de tweede helft van de jaren negentig (Monshouwer et al., 2008). Het gaat echter om hele kleine percentages (in 2007 had 4% ooit wel eens harddrugs gebruikt). Op zich is dit niet zo verrassend, want als mensen in Nederland harddrugs proberen, zijn ze meestal boven de twintig, dus na de middelbare school.[7] Gevolg is dat landelijke scholierenenquêtes niet zo geschikt zijn om verschillen in harddrugsgebruik tussen stad en platteland te onderzoeken.[8]

De landelijke Trendwatch monitor, een kwalitatief onderzoek naar middelengebruik in het uitgaansleven, levert geen harde cijfers op, maar indiceert wel regionale verschuivingen – vaak van de Randstad naar de rest van het land en richting meer landelijke gebieden. Ecstasy, en meer recent cocaïne, zijn daar de duidelijkste voorbeelden van. Afgezien van legale drugs en cannabis staan ecstasy en cocaïne op het platteland meestal aan top, alhoewel in sommige dorpen of regio's amfetamine of GHB populairder zijn (Nabben et al., 2007).[9]

Ontwikkelingen in vissersdorpen

In *Hoe God verdween uit Jorwerd* verhaalt Mak (1996) van het leeglopen van plattelandsdorpen door vergrijzing: oude generaties sterven uit, de jeugd ver-

trekt. Het is alsmaar stiller geworden in Jorwerd, net als in veel andere dorpen, zoals de voormalige vissersdorpen langs de vroegere Zuiderzee. Maar niet in Volendam, Spakenburg of Urk. Die dorpen zijn juist krachtig in omvang gegroeid en er is veel jeugd. Ook al zou het percentage drugsgebruikers in vissersdorpen gelijk gebleven zijn, dan zouden er door het groeiend aantal jongeren steeds meer drugsgebruikers moeten zijn. Is dat ook zo, of is er misschien zelfs sprake van een relatieve toename? Laten we, zonder uitputtend te zijn, drie factoren bekijken die de kans op drugsgebruik in deze dorpen kunnen vergroten.

Om te beginnen hebben we te maken met een toegenomen mobiliteit van de jeugd. Een ingrijpende verandering is het verdwijnen van de vissersvloot uit de havens. Pleziervaartuigen en historische botters hebben hun plaats ingenomen. De viskotters gingen naar Noordzeehavens, maar ook daar werden het er steeds minder. De visserij kreeg het steeds moeilijker, niet in het minst door steeds kleinere vangstquota (van Dam, 2009; Kwaspen, 2009). Jongens die vroeger naar zee zouden zijn gegaan, rijden nu dagelijks voor hun werk naar de grote stad. Door beter openbaar vervoer en uitdijend autobezit is de stad ook gemakkelijker bereikbaar geworden. Vissersjongens hadden nauwelijks vakantie; bijna elke zondagnacht of vroege maandagmorgen gingen ze de zee op. Nu is het doodnormaal om regelmatig vakantie te vieren in het buitenland, waar zij zich in het mondaine uitgaansleven kunnen storten. Steeds meer jongeren gaan studeren in de stad. Met hun OV-kaart kunnen ze gratis naar een grote houseparty. Al met al is de jeugd van vissersdorpen dus tegenwoordig veel meer in de gelegenheid om in aanraking te komen met drugs.

Ten tweede is het lokale uitgaansgedrag drastisch veranderd. In de vissersdorpen zelf zijn nu discotheken, en daar wordt ook muziek gedraaid die vaak wordt geassocieerd met partydrugs. Toen er nog kotters in de haven lagen, konden jongeren zich in het weekend terugtrekken in de kombuis of het achteronder om zich daar in het geniep vol te laten lopen. Nu wijken ze uit naar clandestiene barretjes, schuurtjes en keten, en zitten ze massaal in de kroeg. Die vind je vooral in de oude dorpskern, waar veel vroegere woningen nu winkels zijn. Hierdoor is er, zeker 's avonds, veel minder informele sociale controle. De jeugd trekt luidruchtig van kroeg naar kroeg of disco. Jongens én meiden liggen laveloos op de stoep van het voormalige huis van de bovenmeester.

In het verlengde hiervan is er – ten derde – de functionaliteit van cocaïne in combinatie met alcohol. Wie snuift bij het drinken, of drinkt met het snuiven, kan langer doorgaan. Alcohol compenseert de stimulerende werking van coke. En als je al een flinke slok op hebt, voel je je met coke weer nuchterder (Leccese et al., 2000).

Aard en omvang van drugsgebruik in vissersdorpen

Concluderend is het aannemelijk dat drugsgebruik in de vissersdorpen is toegenomen. Inderdaad wordt er geëxperimenteerd met zowel soft- als harddrugs. In lokale discotheken wordt wel eens een pilletje geslikt of cocaïne gesnoven. Geen van de dorpen heeft een coffeeshop, maar wie er verstand van heeft, ziet en ruikt jongeren wiet roken. Het overgrote deel van de jongeren en jongvolwassenen gebruikt echter geen drugs.

Voor zover er wel drugs worden gebruikt, gebeurt dit vooral in besloten kring. Blowen geschiedt thuis, aan het water, op een pleintje, of in een coffeeshop elders in het land. Er is onderlinge handel in soft- en harddrugs tussen vrienden en kennissen, al dan niet met winstbejag. Groepjes jongeren leggen geld bij elkaar, en daarmee gaat dan iemand naar de dealer of doet telefonisch een bestelling. Dat kan bij een lokale 'thuisdealer' zijn, of een adres verder weg.

Drugsgebruik in vissersdorpen is vooral een mannenaangelegenheid, maar er doen ook meiden en vrouwen aan mee. De drugsgebruikers zijn vrijwel zonder uitzondering autochtoon, wat ook niet zo verrassend is gezien de bevolkingssamenstelling. Verreweg de meesten werken of combineren school met een (bij)baan. Drugs worden vooral samen met vrienden genomen en 'gezelligheid' is daarbij het sleutelwoord. Maar in het uitgaansleven kan drugsgebruik gepaard gaan met agressie, hoewel vaak moeilijk is te zeggen welke rol de combinatie met alcohol hierbij speelt. Vrijwel niemand beleefde nuchter zijn eerste kennismaking met cocaïne. Drugsgebruik vindt voornamelijk plaats in het weekend, maar er zijn er ook die doordeweeks cocaïne snuiven of basecoke roken en bij wie het uit de hand is gelopen. Sommigen hebben forse schulden, plegen diefstallen en inbraken of dealen. Daarnaast zijn er gebruikers die terechtkomen bij de verslavingszorg.[10]

Er bestaan geen betrouwbare cijfers over het aantal drugsgebruikers in vissersdorpen. De beste indicatie komt nog van scholierenenquêtes.[11] Die bevestigen dat er drugs worden gebruikt en laten ook een opwaartse trend zien. Zo heeft volgens de laatste cijfers 12% van de 12- tot en met 18-jarige Urkers ooit geblowd en 8% wel eens harddrugs genomen (Wijburg & Van Dijken, 2008). Dat is twee tot drie keer zoveel als tien jaar geleden.[12]

Maar hoe zit het met de rest van de bevolking, met werkende jongeren en met jongvolwassenen? Zonder betrouwbare cijfers kan er kennelijk aperte onzin uitgekraamd worden. Een extreem voorbeeld komt uit Volendam. In de nazomer van 2007 staat cocaïne daar weer eens flink in de belangstelling. Een twintigtal jongeren is op de jaarlijkse kermis aangehouden met cocaïne op zak. Volgens een Moedige Moeder snuift de plaatselijke jeugd elk weekend minstens acht kilo. Omgerekend zou dat betekenen dat iedereen tussen de 15 en 34 jaar in Volendam elk weekend ruim één gram cocaïne snuift. Zelfs wanneer

10% cocaïne zou gebruiken – en dat is echt een heel hoog percentage –, dan zou dit per persoon neerkomen op zo'n 500 euro per weekend! Daarvoor moet je bijna net zoveel geld verdienen als Jan Smit.

Wat is het echte probleem?

Ook zonder te beschikken over precieze cijfers is het duidelijk dat drugsgebruik in vissersdorpen geen zeldzaamheid meer is. Maar vormen drugs hier nu het 'echte probleem'? Ik leg u drie hypothesen voor.

Ten eerste zou drugsgebruik een uiting kunnen zijn van een maritieme cultuur. Weliswaar wordt er steeds minder gevist, maar elementen van de maritieme cultuur blijven voortbestaan. In dit verband spreekt Hak (1989) van een 'mythical fishing era', een tijdperk van denkbeeldige visserij. Dit wordt mede in stand gehouden doordat er nog wel veel dorpelingen emplooi vinden in de vishandel of visverwerkende sector. Typerend voor de visserijtraditie is hard werken en daarna 'losgaan' in een korte tijdspanne: de hele week op zee en dan stevig drinken op zaterdagavond. Een ander kenmerk van maritieme cultuur is innovatie. Vissers hebben zich altijd moeten aanpassen voor hun broodwinning.[13] Ook hedendaagse jongeren vinden dat zij na een week van hard werken of leren in het weekend uitspattingen verdiend hebben. En ze staan eveneens open voor 'nieuwigheden', zoals cocaïne. Maar is dit het echte probleem? Zou het niet veeleer het uitbundige drankgebruik kunnen zijn? Alcohol gaat kennelijk goed samen met cocaïne. Vissersdorpen mogen dan wel vernieuwingsgezind zijn, maar de meeste bewoners hebben liever geen stadse fratsen, zoals drugs. Dus vormen drugs een ideale zondebok, bijvoorbeeld een bliksemafleider voor het omvangrijke alcoholgebruik.

Een tweede ongerustheid waarvoor drugs een metafoor zouden kunnen zijn, betreft de teloorgang van traditionele waarden en normen. Veel traditionele vanzelfsprekendheden behoren tot het verleden. Klederdracht is folklore, zelfs bijna een relict geworden. Zangkoren en jaarlijkse festiviteiten daargelaten, is de grootste kans om nog iemand in klederdracht tegen te komen in het bejaardentehuis. En zelfs daar is het uitzonderlijk. Meer in het bijzonder is er de zorg over de afzwakkende rol van het geloof. Traditionele symbolen en rituelen van het geloof zijn geen vaststaande zekerheden meer. De wekelijkse kerkgang is niet meer vanzelfsprekend en er wordt zondags gezwommen – iets wat in mijn jeugd ondenkbaar was. Toen werden zondags bezoekers nog gemaand niet met hun auto het dorp in te rijden, terwijl Urkers er nu mee naar de kerk gaan en velen niet schromen er een dagje uit van te maken. De horeca is tegenwoordig ook op zondag open. En dat alles zit dorpsbewoners dwars. Weliswaar niet bij allemaal en niet bij alle critici even sterk, maar er zijn wel uitgesproken repre-

sentanten van hardnekkig verzet. Sommige Urker dominees zien in drugs bij uitstek het werk van de duivel (Korf, 2006). En in Volendam houdt pastoor Beemster een kruistocht tegen drugs en andere zonden, zoals abortus, dronkenschap en losbandige seks.[14]

Ten derde is er de bezorgdheid over het hedonistisch materialisme onder de jeugd. Jongeren in vissersdorpen wonen vaak tot hun huwelijk thuis, werken al jong en verdienen flink. Dat geld kan worden besteed aan snelle scooters en de nieuwste mobieltjes. Daarmee kunnen ze pochen en pronken. Met cocaïne laat je zien over voldoende geld te beschikken. Als de 'champagne onder de drugs' fungeert het witte poeder bij uitstek als patserig statussymbool.

Indien deze drie zorgen inderdaad schuilgaan achter de opwinding over drugsgebruik in vissersdorpen, bergen zij dan misschien tevens een meer algemene geldigheid in zich? Wat zo typerend is voor maritieme gemeenschappen, lijkt mij ook op te gaan voor bijvoorbeeld boerendorpen. Overal op het platteland staan traditionele beroepen zwaar onder druk, zijn ze alleen nog maar op braderieën te aanschouwen of zelfs daar niet meer. Bijna nergens in ons land lopen mensen nog dagelijks in klederdracht. Innovatie is geen exclusief kenmerk van de visserijsector. En elders in het land gaan mensen eveneens minder naar de kerk (CBS, 2009b), draagt de zondag een heel ander karakter dan weleer en wordt er geweeklaagd over de materialistische jeugd.

Media en vissersdorpen

Deze uitstap naar maatschappelijke ontwikkelingen achter de commotie over drugsgebruik kan niet verhelen dat er in vissersdorpen wel degelijk drugs gebruikt worden en ook meer dan in vorige decennia. De onrust over drugs op het platteland is dus niet helemaal onterecht. Mijn stelling is dat de berichtgeving over drugs in vissersdorpen *pars pro toto* staat voor de ruralisering van drugsgebruik. Drugsgebruik was oorspronkelijk vooral een urbaan verschijnsel. Hoewel jonge mensen in de grote steden nog altijd vaker drugs gebruiken, is daar het plafond bereikt of aan het dalen. Daarentegen neemt drugsgebruik op het platteland toe, en deze twee feiten tezamen maken dat het verschil met plattelandsjongeren steeds kleiner is geworden.

Wat maakt drugsgebruik in vissersdorpen dan zo extra aantrekkelijk voor de media? Van eminent belang – in het bijzonder voor televisie – is dat zulke dorpen mooie plaatjes opleveren. Prinsjesdag is pas echt een Hollandse happening als vrouwen uit Staphorst naar de Gouden Koets zwaaien. Het is nog mooier om sensationele verhalen, zoals over cocaïne, te contrasteren met nostalgische beelden van klederdracht, havens en oude vissersboten, of met een

dominee die voor de deur van een kroeg tevergeefs gesprekken probeert aan te knopen met de zondige jeugd.

Een eeuwlang internationale drugsbestrijding

Het is goed denkbaar dat wanneer een eeuw geleden vissersjongens aan de cocaïne waren geweest, dit evenzeer morele verontwaardiging teweeg zou hebben gebracht, maar er zou niemand zijn gearresteerd voor handel of bezit. Precies honderd jaar geleden werd de grondslag gelegd voor de wereldwijde strijd tegen drugs. Dat gebeurde met de eerste internationale conferentie van de Opium Commissie in Shanghai – met een Amerikaanse dominee als belangrijkste aanjager. De naam van de commissie geeft al aan over welke drug men zich indertijd vooral zorgen maakte. De focus op opium verklaart ook waarom de eerste conferentie plaatsvond in China, want dat land kende toen tientallen miljoenen opiumverslaafden (Berridge & Edwards, 1987). Dat er ook een Nederlandse delegatie present was, kwam vooral vanwege de omvangrijke opiumhandel in het toenmalige Nederlands-Indië (het huidige Indonesië). Drie jaar later, in 1912, werd tijdens de eerste Internationale Opium Conventie in Den Haag een verdrag getekend dat in 1915 in werking trad. In 1920 kwam de internationale controle op naleving van het verdrag onder auspiciën van de direct na de Eerste Wereldoorlog opgerichte Volkerenbond.

Hoewel de aanvankelijke aanleiding voor het verdrag gelegen was in de bezorgdheid over opium, waren morfine en cocaïne er ook al in opgenomen. In 1925 kwam daar cannabis bij. De Volkerenbond werd na de Tweede Wereldoorlog opgevolgd door de Verenigde Naties. In 1961 werd in New York het Enkelvoudig Verdrag gesloten. De reikwijdte ervan werd met elk volgend verdrag groter: steeds meer drugs kwamen eronder te vallen evenals grondstoffen om drugs te produceren. Een groeiend aantal landen ondertekende en ratificeerde de verdragen. Tegenwoordig doen ruim 180 landen mee.

De controle van de VN op de naleving van de internationale drugsverdragen is in handen van de UNODC (United Nations Organisation on Drugs and Crime). In een kleurrijk rapport slaat deze organisatie zichzelf trots op de borst over de behaalde resultaten van een eeuwlang internationale drugsbestrijding. Ondanks de enorme groei van de wereldbevolking is de opiumproductie vijf keer zo klein geworden. Aan het begin van de twintigste eeuw was anderhalf procent van de wereldbevolking aan de opium, tegenwoordig gebruikt nog maar een kwart procent opiaten als opium en heroïne (UNODC 2009).

De UNODC moet echter ook bekennen dat de handel in en het gebruik van hasjiesj en marihuana gigantisch zijn toegenomen. Hetzelfde geldt voor cocaïne. Ten tijde van de conferentie in Shanghai werd vijftien ton cocaïne gepro-

duceerd, en dat was toen nog legaal. Nu schat de UNODC de wereldwijde, vrijwel geheel illegale cocaïneproductie op zo'n duizend ton, een miljoen kilo. Daarnaast is ook de variatie in het aanbod steeds verder uitgedijd. Bracht de negentiende eeuw nog bewerkingen van natuurlijke drugs (cocaïne, morfine, heroïne), vanaf het begin van de twintigste eeuw werden steeds meer synthetische drugs ontdekt, zoals LSD, amfetamine en MDMA (ecstasy), die vroeger of later op de illegale markt verschenen.

Drugs en beleid in Nederland

Dat Nederland al vanaf het begin betrokken was bij internationale drugsverdragen had niet alleen te maken met de opiumhandel in Nederlands-Indië. Op Java werd op grote schaal coca verbouwd, die naar Nederland werd verscheept om in een fabriek achter het Amsterdamse Vondelpark verwerkt te worden tot cocaïne. Verreweg het grootste deel van deze cocaïne werd geëxporteerd. Ook na de strafbaarstelling van cocaïne ging dit jarenlang door. Dat had alles te maken met handelsbelangen en met het feit dat de medische sector vond dat politie en justitie in dezen geen taak hadden (De Kort & Korf, 1992).

De strafbaarstelling van drugs in Nederland is aanvankelijk vooral een kwestie van het nakomen van internationale verplichtingen. In 1919 krijgt Nederland voor het eerst een Opiumwet. Oorspronkelijk had deze wet alleen betrekking op opium en zijn derivaten (zoals heroïne en morfine) en cocaïne. In 1928 werden cannabisproducten aan de lijst van verboden middelen toegevoegd. In de loop der jaren, vooral in de laatste decennia, komen er steeds meer bij, zoals ecstasy in 1988 en onlangs paddo's.

De Kort geeft in zijn proefschrift *Tussen patiënt en delinquent* (1995) een grondige analyse van de geschiedenis van het Nederlandse drugsbeleid in de twintigste eeuw.[15] De titel ervan verwijst duidelijk naar het maatschappelijke en politieke discours hieromtrent. Tot in de jaren vijftig worden drugsgebruikers bovenal beschouwd als patiënten. Slechts mondjesmaat worden verslaafden of handelaren gearresteerd. Tussen 1950 en 1964 worden jaarlijks gemiddeld 15 à 25 personen veroordeeld voor overtreding van de Opiumwet. Daarna gaan de cijfers in rap tempo naar boven. In 1968 zijn het er al tien keer zoveel (Schouten, 1969). Net als in de daaraan voorgaande jaren gaat het in de meeste gevallen om het bezit of de kleinschalige verkoop van cannabis. Vanaf 1968 schiet het aantal arrestaties stijlrecht omhoog. De kritiek op het arresteren en detineren in verband met hasj of wiet van een groeiende schare jonge mensen krijgt een steeds breder draagvlak. Als dan in de loop van de jaren zeventig heroïne om zich heen grijpt, is het pleidooi snel beslecht. In 1976 krijgt cannabis een afzonderlijke plek binnen de Opiumwet, doordat het op een aparte lijst

wordt geplaatst (II), die zich onderscheidt van de lijst met drugs die onaanvaardbare risico's hebben (I), en doordat voor de handel in en het bezit van cannabis lagere straffen gaan gelden. Verkoop door zogeheten 'huisdealers' in jongerencentrum wordt toegelaten, en enkele jaren later verschijnen er gedoogde coffeeshops.

Met de snelle groei van het aantal heroïneverslaafden komt het zwaartepunt van drugsbestrijders te liggen bij straatdealers en heroïnesmokkel. Binnen de drugshulpverlening is er veel strijd over de juiste aanpak van heroïneverslaafden (Leuw, 1984). De alarmerende verspreiding van HIV en AIDS onder spuitende heroïnegebruikers in de jaren tachtig vormt de motor achter twee belangrijke schadebeperkende maatregelen, namelijk de medische behandeling met vervangende middelen (vooral methadon, maar sinds tien jaar ook heroïne) en spuitenomruil. Nederland vervult hierbij al sinds jaren een voortrekkersrol, en intussen valt *harm reduction* in de meeste Europese landen niet meer weg te denken (Hedrich et al., 2008). Als in de tweede helft van de jaren tachtig ecstasy op het ritme van housemuziek razendsnel populair wordt, is de beleidsreactie sterk gekleurd door het *harm reduction*-denken. Dat ecstasy in 1988 toch wordt toegevoegd aan de lijst van verboden middelen in de Opiumwet lijkt vooral bedoeld te zijn om buitenlandse kritiek te apaiseren. In de jaren negentig kunnen gebruikers op houseparty's hun ecstasypillen laten testen door preventiewerkers.

De laatste jaren laten een duidelijke kentering in het Nederlandse drugsbeleid zien. Ecstasygebruikers kunnen nog steeds hun pillen laten testen, maar alleen nog op het kantoor van drugshulpverleners of preventiewerkers. Drugsverslaafden worden massaal gedetineerd. Gold hasj lange tijd als een tamelijk onschuldig middel, nu betitelen hulpverleners en beleidsmakers cannabis weer als een drug die vooral aan jongeren veel schade kan berokkenen.

Statistieken over drugsverslaving en drugscriminaliteit

We hebben vastgesteld dat het verschil in de prevalentie van drugsgebruik tussen grote stad en platteland steeds kleiner is geworden en dat sommige middelen aan populariteit lijken te winnen. Het algemene landelijk beeld dat uit enquêtes naar voren komt, is echter dat er sprake is van een stabilisering zo niet daling van het aantal gebruikers (Van Laar & Van Ooyen-Houben, 2009; NDM, 2008). Dit beeld staat in schril contrast met de trendcijfers uit de verslavingszorg en van politie en justitie.

De sterke toename van het aantal cliënten in de ambulante verslavingszorg heeft vooral betrekking op cannabis en cocaïne.[16] In 2007 werden ongeveer 15.000 cliënten geregistreerd als zijnde verslaafd aan cannabis, waarvan bij

ruim de helft cannabis de drug was waarmee zij de meeste problemen hadden ('primaire verslaving'). Tien jaar eerder ging het nog om circa 6000 cliënten. In dezelfde periode steeg het aantal cocaïnecliënten van 11.000 naar 18.000, en daarbij werd het aandeel primaire cocaïneverslaafden steeds groter (Ladis, 2008). Ook het aantal personen dat, vanwege drugsdelicten, terechtkomt in de statistieken van politie en justitie is de afgelopen jaren sterk toegenomen. Wat is er gebeurd?

De door de Nederlandse politie geregistreerde criminaliteit is de afgelopen decennia fors omhooggegaan. Van 700.000 in 1980 liep het jaarcijfer op naar 1,4 miljoen in 2002, wat neerkomt op een verdubbeling in ruim twintig jaar. Na deze piek ging het cijfer weer wat omlaag. De laatste jaren zitten we op 1,2 miljoen – nog altijd veel meer dan dertig jaar geleden. Nu wonen er tegenwoordig ook veel meer mensen in Nederland. De politiecijfers zijn echter veel sterker gestegen dan de bevolkingsgroei. Kennelijk is er meer aan de hand.

De zojuist genoemde cijfers komen uit een vuistdik rapport van het WODC en het CBS. Daarin wordt een intrigerend beeld geschetst van trends en patronen in criminaliteit in politiestatistieken tussen 1995 en 2007 (Eggen & Kalidien, 2008). Het jaar 1995 vormt het begin van een klein dalletje, beter gezegd een plateaufase, na een tussentijdse lichte piek. Vanaf eind jaren negentig was er eerst een gestage stijging in de totale geregistreerde criminaliteit van 1,2 miljoen naar 1,4 miljoen in 2002 te zien, gevolgd door een daling. In 2007 was het niveau van 1995 weer bereikt.

De neerwaartse trend na het omslagpunt in 2002 komt vooral voor rekening van vermogenscriminaliteit, die terugliep van ruim 900.000 in 2002 naar minder dan 700.000 in 2007. Daarentegen zijn de politiecijfers over andere delicten gestaag omhoog blijven gaan; daarbij deed zich dus geen omslag voor.[17] De Opiumwetcijfers stegen het allersterkst. De totale landelijke politiecijfers laten ook duidelijke geografische trendverschillen zien.[18] Criminaliteit daalt in de stad, maar stijgt op het platteland. Het verschil wordt dus steeds kleiner.[19] Maar over de hele linie blijft het aantal opiumwetzaken groeien. Zowel in de grote stad als op het platteland waren het er per duizend inwoners in 2007 drie tot vier keer zoveel als in 1995.

De prestatieparadox

Politiecijfers vormen een belangrijke informatiebron voor criminologen, maar zij weten er ook als geen ander allerlei kanttekeningen bij te plaatsen (Lissenberg et al., 2001). Politiecijfers zijn voor een belangrijk deel gebaseerd op meldingen en aangiften van burgers en bedrijven. Hoe hoger de aangiftebereid-

heid, hoe groter het percentage gepleegde misdrijven dat in de politiestatistieken verschijnt – en hoe kleiner dat van de verborgen criminaliteit.

De criminologen Wittebrood en Nieuwbeerta (2006) hebben hier baanbrekend onderzoek naar gedaan. Zij analyseerden Nederlandse cijfers uit slachtofferenquêtes over de jaren 1980-2004. In zulke enquêtes wordt aan burgers gevraagd of zij het afgelopen jaar slachtoffer zijn geweest van een reeks van delicten, of zij daarvan melding hebben gedaan bij de politie en of die toen een proces-verbaal heeft opgemaakt. Hun conclusie is ronduit ontnuchterend: het aantal slachtoffers van criminaliteit is in Nederland in die 25 jaar vrijwel stabiel gebleven!

Dat de politiecijfers een heel ander beeld laten zien, komt volgens beide criminologen voor een deel doordat burgers steeds vaker melding doen bij de politie (grotere meldingskans) en voor een nog veel groter deel omdat de politie veel vaker processen-verbaal is gaan opmaken (grotere registratiekans). Zo beschouwd zeggen politiecijfers weinig over trends in criminaliteit, maar weerspiegelen zij vooral veranderingen in beleid en praktijk van de politie. Daar valt veel voor te zeggen, hoewel het wel afhangt van het type criminaliteit. Er zullen in Nederland weinig moorden gepleegd worden die niet in de politiestatistieken terechtkomen.

De vermogenscriminaliteit kan in de politiecijfers bijvoorbeeld omlaaggaan door succesvolle inbraakpreventie, doordat veelplegers vaker en langer gedetineerd worden of doordat de politie het burgers meer of minder gemakkelijk maakt om aangifte te doen van diefstal of inbraak. Echter als je voor de verzekering een proces-verbaal nodig hebt om de schade vergoed te krijgen, geldt: de aanhouder wint. Het politiebeleid is dus wel van invloed op de cijfers, maar niet onbegrensd.

Er zijn ook delicten waarbij de geregistreerde cijfers juist heel gevoelig zijn voor beleid. Door bijvoorbeeld meer aandacht te schenken aan huiselijk geweld, stijgt de geweldscriminaliteit in de politiestatistieken. In dit verband wordt wel gesproken van de prestatieparadox. De politie stelt – uit zichzelf en/of onder druk van de politiek – prioriteiten in haar beleid en de daaraan gekoppelde prestatiedoelen. Die doelen kunnen onder andere beter gerealiseerd worden door een meer gerichte aanpak, met als gevolg dat de politie zelf meer criminaliteit constateert of burgers en bedrijven vaker aangifte doen. Het paradoxale resultaat hiervan is dat de officiële criminaliteitscijfers omhooggaan, zonder dat er sprake hoeft te zijn van een daadwerkelijke toename in de criminaliteit. Sterker nog: stijgende politiecijfers kunnen zelfs een feitelijke daling in criminaliteit maskeren.

Breng- en haalwerk

Vermogensdelicten zoals inbraak, diefstal en zakkenrollerij zijn duidelijke voorbeelden van 'brengwerk': de slachtoffers hiervan komen meestal zelf aangifte doen. Bij 'haalwerk' gaat de politie op zoek naar wetsovertredingen. Een klassiek voorbeeld hiervan zijn drugsdelicten. Op hun beurt vormen overtredingen van de Opiumwet een typisch voorbeeld van wat criminologen 'slachtofferloze delicten' noemen: delicten waarbij een vrijwillige uitwisseling plaatsvindt van hevig begeerde, maar wettelijk verboden goederen of diensten.[20] Dealers én drugsgebruikers zijn niet snel geneigd om aangifte te doen. Iemand die drugs koopt, begaat immers zelf een strafbare handeling. Het gemeenschappelijk belang om uit handen van politie en justitie te blijven, kleurt in belangrijke mate opsporing en vervolging. Dankzij de Opiumwet is het onmogelijk om op een, binnen het economisch verkeer normale wijze, handelsconflicten op te lossen. Drugshandelaren kunnen bijvoorbeeld niet zonder gevaar voor arrestatie aangifte doen van *ripdeals*.

Bij mijn weten kent geen enkel delict zo'n hoog ophelderingspercentage als overtreding van de Opiumwet. Dat komt omdat het vrijwel altijd om een 'heterdaadje' gaat. Omdat er nogal eens meerdere personen bij een zaak worden aangehouden, ligt het aantal verdachten bij Opiumwetzaken zelfs hoger dan het aantal zaken. Zo registreerde de Nederlandse politie in 2007 bijna 16.000 opiumwetmisdrijven, met daarbij ruim 22.000 verdachten. Opmerkelijk hierbij is dat de laatste jaren ongeveer de helft hiervan betrekking heeft op softdrugs, wat veel meer is dan in de voorgaande periode, en dit terwijl de nationale vraagzijde volgens bevolkingsenquêtes vrij stabiel is gebleven.

Betrokkenheid van burgers en eigenbelang

Drugsdelicten vormen weliswaar een klassieke variant van haalwerk, maar met de inzet van burgers en ondernemers kunnen zij meer in de richting van brengwerk verschuiven. Dat geldt de laatste jaren in het bijzonder voor de aanpak van hennepkwekerijen. Burgers worden actief opgeroepen om bij verdenking van marihuanateelt in hun buurt Meld Misdaad Anoniem te bellen, en dat werpt zijn vruchten af. De eerste helft van dit jaar kwamen hierover al bijna 7000 als 'serieus' gekwalificeerde tips binnen en de helft daarvan betrof drugshandel, voor het overgrote deel hennepteelt.[21] Een substantieel deel van de hennepkwekerijen die ontmanteld worden – tegenwoordig zo'n 6000 per jaar – komt de politie op het spoor dankzij dergelijke tips (Wouters et al., 2007).

Een ander voorbeeld van een verschuiving in de drugsbestrijding zijn de verscherpte controles op drugsbezit en drugshandel in het uitgaansleven en op party's. Hier zien we een mengvorm van haal- en brengwerk. Clubs moeten het uitgaanspubliek controleren op drugs en bij bezoekers met meer dan een kleine hoeveelheid voor eigen gebruik op zak dient het beveiligingspersoneel de politie erbij te halen. Vooral op grootschalige party's is de politie de afgelopen jaren steeds vaker zelf present, soms met tientallen dienders én drugshonden. Bezoekers worden bij de ingang door beveiligingspersoneel gefouilleerd. Bij het aantreffen van drugs worden ze doorgeschoven naar aanwezige politiemensen. Op de party zelf moet beveiligingspersoneel letten op eventuele drugshandel en zijn ook 'stillen' actief.

Waarom zijn politie en justitie zich de afgelopen jaren meer gaan richten op de aanpak van de illegale wietteelt en van drugs in de uitgaanswereld? Zonder de pretentie hierop een sluitend antwoord te geven, opper ik een paar mogelijke verklaringen.

Van een importland (van hasj) is Nederland steeds meer een productieland (van wiet) geworden (Decorte & Boekhout van Solinge, 2006). De bezorgdheid over de betrokkenheid van de georganiseerde misdaad bij de wietteelt nam toe, niet in het minst op gezag van gerenommeerde criminologen als Fijnaut, Van de Bunt en Bovenkerk (Bovenkerk & Hogewind, 2002; Fijnaut & De Ruyver, 2008; Spapens et al., 2007). De in Nederland gekweekte wiet is steeds sterker geworden (Niesink et al., 2008),[22] en dat heeft bijgedragen aan de groeiende bezorgdheid over de schadelijkheid van cannabis voor de volksgezondheid, in het bijzonder bij jongeren.

Bij het toegenomen repressieve optreden tegen drugs op party's gaat het niet om de bestrijding van de grootschalige handel, zoals bij hennepteelt, maar richt de aanpak zich *de facto* op kleine dealers en gebruikers. Deze veranderde aanpak wordt gemotiveerd met openbareorde-argumenten, zoals het voorkomen van agressie ten gevolge van overmatig drugsgebruik. Maar steeds vaker worden ook, al dan niet expliciet, gezondheidsargumenten ingebracht, zoals het risico op hersenschade door drugsgebruik.[23] Dit is uitgemond in een *zero tolerance*beleid.

Al met al valt er een opvallende verschuiving waar te nemen in de politiële aanpak van drugs. Voorheen was de taakverdeling tussen politie/justitie en de verslavingssector in wezen vrij eenvoudig. Politie en justitie richtten zich op de aanbodzijde van de drugsmarkt, vooral de grootschalige drugshandel en zo nodig ook de aanpak van met overlast gepaard gaande straathandel. De verslavingszorg was verantwoordelijk voor de vraagzijde en deed dat door het geven van voorlichting en door preventie, behandeling en risicoreductie. Die taakverdeling is zeker niet geheel opgeheven; we kunnen in Nederland nog steeds spreken van een tweesporenbeleid. Het vrijwel volledig verdwijnen van *open*

drug scenes in de grote steden is ongetwijfeld voor een belangrijk deel het resultaat van meer samenwerking tussen zorg en repressie (de 'integrale aanpak'). Krachtig en persisterend optreden van politie en justitie tegen straatdealers en verslaafde veelplegers ging gepaard met uitbreiding en vernieuwing van de verslavingszorg, onder andere door het medisch verstrekken van heroïne en het bieden van gebruikersruimten en meer en betere opvang van thuis- en dakloze verslaafden (Van Laar & Van Ooyen-Houben, 2009).

Wellicht ook dankzij de toegenomen samenwerking tussen beide sectoren zijn politie en justitie steeds meer op de stoel van volksgezondheid gaan zitten. Positief geredeneerd, kwijten politie en justitie zich goed van hun maatschappelijke verantwoordelijkheid. Kritischer beschouwd is hun veranderende oriëntatie te interpreteren als territoriumdrang. Nog kritischer, zo niet cynisch, valt de stelling te verdedigen dat politie en justitie met succes nieuwe criminaliteitsmarkten hebben ontdekt. Nu de strijd tegen de straathandel in harddrugs in de grote steden grotendeels is beslecht, zoekt de politie emplooi in de strijd tegen drugs in het uitgaansleven en op het platteland. Een soortgelijk proces is waarneembaar in de verslavingszorg, want is die niet evenzeer bezig haar markt te vergroten door steeds nieuwe groepen verslaafden binnen te halen?

Controle en vrijheid

Het gewijzigde optreden van politie en justitie is niet los te zien van bredere ontwikkelingen in de samenleving. De groeiende aandacht voor drugsgebruik en criminaliteit zijn in het perspectief te plaatsen van de wereldwijde zorgen van de risicosamenleving (Beck, 1986). De intensivering van de drugsbestrijding is te beschouwen als een exponent van de *culture of control* (Garland, 2001) en de preventiestaat, en van de daaraan gerelateerde veiligheidsutopie (Boutellier, 2002). Deze theoretische benaderingen kunnen ook verklaren waarom burgers meer eisen aan de overheid stellen én waarom de overheid op hun eisen ingaat. Burgers krijgen van de overheid meer ruimte om hun morele kapitaal in te zetten.[24] Moedige Moeders klagen de politiek aan, roepen om maatregelen en krijgen ook gehoor. Dat is wel eens anders geweest, toen ouders van drugsverslaafden werden gezien als een deel, zo niet als oorzaak van het probleem en zelf in behandeling moesten. Nu claimen ze subsidie, eisen drugsvrije scholen en verlangen dat de politie harder achter dealers én gebruikers aangaat.

In de preventiestaat moet alles in het werk worden gesteld om de veiligheid te garanderen en risico's te vermijden. De preventiemaatschappij zit daarnaast vol paradoxen en tegenstrijdige belangen. Collectieve maatregelen conflicteren met een sterke drang naar individuele vrijheid (Boutellier, 2006). Burgers wil-

len dat de overheid hard optreedt, maar zelf blijven ze het liefst buiten schot. De hedendaagse consumptiemaatschappij verlangt dat mensen hard werken of studeren, maar die mensen wensen wel het recht om in het weekend de bloemetjes te mogen buitenzetten (vgl. Presdee, 2000). In dit verband wordt wel gesproken van 'gecontroleerd controleverlies' (Measham, 2004). De horeca wil vrije openingstijden, ouders van pubers voeren actie om cafés en discotheken vroeger te sluiten. Horecaondernemers stellen ouders verantwoordelijk voor het thuis indrinken, waardoor hun kinderen tijdens het uitgaan sneller dronken zijn. Op hun beurt eisen jongeren een eigen ruimte op; mogen ze niet naar de kroeg, dan organiseren ze hun eigen zuipkeet.

Effecten van drugsbestrijding

Met haar strijd tegen de hennepteelt wil de Nederlandse politie een signaal afgeven dat het beleid gericht is tegen normalisering van cannabisgebruik (Emmett & Boers, 2008). Zou dat lukken? De term 'normalisering' wordt in het drugsdebat op twee manieren gebruikt. Enerzijds is er de normatieve definitie die betrekking heeft op beoogde beleidsdoelen. In de jaren tachtig streefde de rijksoverheid naar integratie van drugsgebruikers in de samenleving (Van Vliet, 1990; Buisman & Van der Stel, 1992).[25] Tegenwoordig wil de overheid juist dat drugsgebruik *niet* normaal wordt gevonden. Anderzijds staat in het academische discours normalisering voor een sociologische duiding van ontwikkelingen in (de betekenis van) drugsgebruik.[26] Cannabisgebruik, en bijvoorbeeld evenzeer het slikken van ecstasy in het moderne uitgaansleven, wordt tegenwoordig veel minder gebruikt om zich sociaal te onderscheiden. Drugsgebruik is slechts één van de manieren om de eigen identiteit gestalte te geven, naast bijvoorbeeld muziekvoorkeur, kleding en gadgets (vgl. Duff, 2003).

Normalisering van drugsgebruik als sociaal proces lijkt zich grotendeels spontaan en relatief onafhankelijk van het beleid van een land te voltrekken. Zo wijkt de prevalentie van cannabisgebruik in Nederland niet wezenlijk af van die in bijvoorbeeld Duitsland of Frankrijk (Van Laar & Van Ooyen-Houben, 2009). Er bestaan nauwelijks verschillen tussen de gebruikspatronen van cannabisgebruikers in Amsterdam en San Francisco (Reinarman et al., 2004). Normaliseringsbeleid is dus voorwaarde noch garantie voor het sociale proces van normalisering. Beleid dat drugs wil de-normaliseren lijkt derhalve gedoemd te zijn te blijven steken in morele retoriek.

Maakt drugsbeleid dan helemaal niets uit? Toch wel. We noemden al het voorbeeld van de sterke daling in overlast van verslaafden en straatdealers. Het verbod op paddo's heeft een drastische daling van het aantal ongevallen

onder toeristen in Amsterdam met zich meegebracht.[27] Tegelijkertijd blijkt dat tal van maatregelen nauwelijks resultaat hebben gehad. Drugspreventie werkt vaak niet en sommige varianten vergroten zelfs de kans op drugsgebruik (Cuijpers et al., 2002).

Opmerkelijk is ook het drugsbeleid van weinig invloed lijkt te zijn op de prijs en kwaliteit van drugs. Ondanks, of misschien wel dankzij het oprollen van talrijke ecstasylaboratoria is de prijs per pil gigantisch gedaald: van rond de 15 euro per pil, zo'n twintig jaar geleden, naar nog slechts een paar euro tegenwoordig. Kortdurende tussentijdse schommelingen daargelaten, is de kwaliteit van ecstasy vrij stabiel gebleven. In dezelfde periode halveerde de prijs van cocaïne van circa 100 naar 50 euro per gram, zonder dat de kwaliteit er wezenlijk onder leed.[28] Het arresteren en detineren van duizenden bolletjesslikkers en andere cokesmokkelaars in de afgelopen jaren heeft hier niet aantoonbaar invloed op gehad.

Weliswaar kost een gram nederwiet tegenwoordig ongeveer twee keer zoveel als begin jaren negentig, maar deze werd ook ruim twee keer zo sterk.[29] Sinds kort zijn er aanwijzingen dat nederwiet duurder is geworden, wat meestal wordt toegeschreven aan de ontmanteling van grote aantallen hennepkwekerijen. Waarschijnlijk van grotere invloed is dat steeds meer criminele organisaties betrokken zijn bij de hennepteelt. Naast verharding wordt verplaatsing binnen Nederland en naar het buitenland gesignaleerd (Emmett & Boers, 2008; Van de Donk et al., 2009).

Pragmatisme, evidence-based onderzoek en de rol van moraal

Lange tijd liet Nederland zich erop voorstaan een pragmatisch en rationeel drugsbeleid te voeren. Het leek wel amoreel te zijn. Dat is flauwekul, want criminaliteitsbeleid kan niet zonder morele keuzes. Dat geldt zeker voor beleid ten aanzien van verdovende middelen. De visies op drugsgebruik en -verslaving zijn in de afgelopen eeuw sterk veranderd (Van de Brink, 2006). Tegenwoordig is het sleutelwoord in onderzoek en beleid: *evidence-based*. De pretentie is dat beleid gebaseerd moet zijn op wetenschappelijk bewezen effectiviteit. Was het maar zo eenvoudig. Ten eerste is de methodologie van de *evidence-based*-benadering op het terrein van criminaliteitsbeleid, nog los gezien van de wenselijkheid, in de praktijk lang niet altijd toepasbaar. Nelen (2008) heeft dit probleem helder geschetst in zijn Maastrichtse oratie. Ten tweede kan de politiek doorslaggevende morele bezwaren hebben tegen een effectieve interventie. Medische heroïneverstrekking doet de criminaliteit van verslaafden sterk dalen (CCBH, 2002). Maar de meeste patiënten blijven verslaafd, en mag de over-

heid dat accepteren? Ten derde: zelfs wanneer de wetenschappelijke evidentie onomstreden is en er onvoldoende politiek draagvlak is voor de morele bezwaren, dan nog is er de geldkwestie. Het is immers ondoenlijk om alles wat werkt ook te financieren.

Andersom kunnen morele opvattingen en politieke belangen een doorslaggevende rol spelen bij het initiëren of continueren van interventies waarvan wetenschappelijk is aangetoond dat zij niet werken, of zelfs contraproductief zijn (Van der Laan, 2005). Bij criminaliteits- en drugsbeleid zijn politici met zeer uiteenlopende opvattingen doorgaans snel te porren voor het geven van meer voorlichting en preventie. Of dat effectief is of niet lijkt van minder van belang te zijn. Zolang er maar een moreel signaal mee wordt afgegeven.

Onderzoek en onderwijs

Mijn leeropdracht behelst allereerst onderzoek naar criminaliteitsbeleid, in het bijzonder op het terrein van verdovende middelen. Er is – niet alleen in Nederland – een duidelijke tendens om drugs primair te bestuderen vanuit medisch, genetisch, neurobiologisch en neuropsychologisch perspectief. De nadruk ligt op risico's en schade; verslaving wordt gedefinieerd in termen van hersenziekte. Zonder enige twijfel levert zulk onderzoek baanbrekende nieuwe inzichten op, maar die brengen ook ethisch-juridische vragen met zich mee (Carter et al., 2009). Drugs zijn illegaal, en dit maakt de handel in en het gebruik ervan bij uitstek een geschikt object van criminologisch onderzoek.

Het beleid van politie en justitie op het terrein van drugs kent veel dynamiek. Richtte de controle van coffeeshops zich lange tijd vooral op de aanwezigheid van of de handel in harddrugs, tegenwoordig is dit bijvoorbeeld meer en meer ook gericht op de aanwezigheid van minderjarigen. Ook de geïntensiveerde aanpak van hennepkwekerijen, het *zero-tolerance*-beleid op party's en de honderdprocentcontroles van bolletjesslikkers op Schiphol illustreren hoe het beleid ten aanzien van handhaving en sanctionering veranderd is (Boone, 2004). Tevens doen zich ontwikkelingen voor in het toegepaste juridisch instrumentarium, binnen het strafrecht maar ook bij de uitbreiding naar andere rechtsgebieden (Blom, 2006).[30]

Ook de markt van illegale drugs vertoont een sterke dynamiek, zowel wat betreft de verhandelde en geconsumeerde middelen, als in de wijze waarop en de context waarbinnen deze verhandeld en gebruikt worden. Om te ontrafelen of en hoe de illegale drugsmarkt wordt beïnvloed door beleid, dient deze markt zelf goed bekend te zijn. Daarbij kan niet volstaan worden met informatie van beleidsmakers en beleidsuitvoerders, maar is onafhankelijk wetenschappelijk onderzoek vereist. Dit onderzoek kan gebaseerd zijn op bijvoorbeeld strafdos-

siers of databestanden van politie en justitie (Van de Bunt & Kleemans, 2007). Minstens zo belangrijk echter is onderzoek onder mensen van vlees en bloed, zoals drugshandelaren en drugsgebruikers, én drugsbestrijders, want alleen door beide actoren te bestuderen, kan de dynamiek van de illegale drugshandel begrepen worden.

Het Bonger Instituut heeft een respectabele traditie op het gebied van onderzoek naar verborgen populaties. Dat leent zich bij uitstek voor het toepassen kwalitatieve methoden. Die resulteren vooral in meer kennis over de aard, context en betekenis van problemen, patronen of trends. Maar om kennis op te doen over de omvang en trends zijn cijfers onontbeerlijk. Het is dan ook de combinatie van kwalitatieve en kwantitatieve onderzoeksmethoden die onze voorkeur heeft. We prijzen ons gelukkig dat we zo'n multimethodische benadering in de voorbije jaren hebben kunnen toepassen in meerjarige studies, zoals naar trends op de Amsterdamse drugsmarkt (Antenne), naar ontwikkelingen in de belevingswereld en het gedrag van jonge moslims, en naar kwetsbare groepen en huiselijk geweld in Flevoland. We gaan er graag mee door.

Deze monitorstudies onderstrepen tevens het belang van aandacht voor de veranderende etnische samenstelling van de Nederlandse bevolking. Zo is de daling in het alcohol- en drugsgebruik onder Amsterdamse middelbare scholieren in de afgelopen jaren vooral toe te schrijven aan de sterke groei van het aantal jonge allochtonen. Daarbij lijkt religie een cruciale rol te spelen. De relatie tussen geloof en deviant gedrag is een in Nederland sinds Kempe (1938) lang verwaarloosd terrein. Ons streven is om deze draad weer op te pakken.

Veel onderzoek naar drugs en naar criminaliteit richt zich op de grote steden; het platteland wordt verwaarloosd. Juist de relatieve overzichtelijkheid van het platteland leent zich voor criminografieën over de complexe relatie tussen beleid en interventies enerzijds en deviant gedrag anderzijds.

Terwijl in andere Europese landen en in Amerika drugsonderzoek een duidelijke plaats heeft binnen de criminologie, geldt dit niet voor Nederland. De bijzondere leerstoel prikkelt tot samenwerking met criminologen over de grens, en met andere disciplines, binnen en buiten de Universiteit van Amsterdam.

De bijzondere leerstoel opent ook de deur naar promovendi. De eerste promovendus heeft onlangs haar proefschrift met verve verdedigd. U mag er de komende jaren meer verwachten, en heus niet alleen over verdovende middelen.

Slot

Het College van Bestuur van deze universiteit dank ik voor het in mij gestelde vertrouwen, tot uitdrukking gebracht in het besluit om akkoord te gaan met de instelling van deze leerstoel.

Het bestuur van de Stichting Wetenschappelijk Onderzoek Criminaliteitsbeleid en de decaan van de Faculteit der Rechtsgeleerdheid dank ik voor hun inzet bij het tot stand brengen hiervan.

Waarde collega's van de rechtenfaculteit: ook als niet-jurist is het een plezier om hier te werken. En dan zijn er ook nog zoveel coffeeshops en de Wallen om de hoek – wat kan een criminoloog zich nog meer wensen? Hooggeleerde Blom, beste Tom, ik heb hoge verwachtingen van onze samenwerking.

Beste collega's criminologen: wat een genot om met jullie van gedachten te wisselen, van mening te verschillen én samen te werken. Dat geldt niet in het minst voor de redactiegenoten van het *Tijdschrift voor Criminologie*, Vlamingen en Nederlanders. Pompianen, ik heb Utrecht onlangs vaarwel gezegd, maar de liefde is niet over. Inspirerende Bovenkerk, beste Frank: wat een mazzel voor mij dat jij je nieuwe leerstoel hier om de hoek hebt.

Sadik Harchaoui: jouw tempo is niet bij te benen. Je scherpte is ongeëvenaard en je bezorgt me veel werk, maar je lach is erg aanstekelijk.

Collega's uit het drugsonderzoek: het is heel bijzonder om vanuit zulke uitlopende invalshoeken wetenschap te bedrijven. Hooggeleerde Van de Brink, beste Wim, als geen ander weet jij disciplines bij elkaar te brengen. Jaap Jamin, jou wil ik bedanken voor onze jarenlange samenwerking en vriendschap.

Dames en heren studenten: de laatste jaren wordt in Nederland alleen aan de faculteit der Rechtsgeleerdheid van de UvA geen criminologieonderwijs meer gegeven – nota bene de universiteit waar de internationaal vermaarde Bonger, de grondlegger van de Nederlandse criminologie, doceerde. Het vakgebied is te boeiend en te relevant om buiten de rechtenstudie te blijven.

Hooggeleerde Lissenberg, beste Ellie: als geen ander maakte jij me wegwijs in de criminologie. Zonder jouw stimulansen had ik hier nooit gestaan.

Lieve collega's van het Bonger Instituut: wetenschap is mensenwerk, en dat samen met jullie te doen is mij een waar genoegen.

Dierbare familie, vrienden en vriendinnen: fijn dat jullie met zoveel gekomen zijn. Allerliefste Raoul: het is een onzeglijke rijkdom om al zoveel jaren met jou door het leven te gaan. Daar kan geen wetenschap tegenop.

Ik heb gezegd.

Noten

1. *Het Urkerland*, 12 juni 2003.
2. O.a. *de Volkskrant*, 27 september 2003.
3. Zoals: drugsgebruik, agressieve voetbalfans, jeugdcriminaliteit, tienermoeders, etc.
4. Becker sprak overigens oorspronkelijk niet van morele paniek.
5. De problematiek van de loverboys staat volgens Bovenkerk c.s. symbool voor het machteloze gevoel dat de samenleving heeft tegenover seksuele vrijheid en zelfbeschikking van jongeren, de toenemende keuzemogelijkheden in de amusementsindustrie en de media, en de opkomst van een kosmopolitische multiculturele samenleving.
6. Zie: Korf (2006). Analyse op basis van cijfers in: Abraham et al. (2002).
7. De gemiddelde startleeftijd voor ecstasy is 22,2 jaar en voor cocaïne 23,1 jaar (NDM, 2008).
8. Mede omdat andere factoren als schooltype en etniciteit meespelen.
9. Hierin zijn ook resultaten van lokale en regionale enquêtes verwerkt.
10. Zo waren volgens de Flevomonitor in 2007 zes Urker harddrugsverslaafden bekend bij de reguliere drugshulpverlening (Benschop et al., 2008).
11. Enquêtes zijn vaak niet representatief of gaan gepaard met andere methodologische tekortkomingen. Er worden bijvoorbeeld alleen scholieren op lokale middelbare scholen ondervraagd en niet degenen die elders onderwijs volgen of er wordt een enquête ingevuld op de catechisatie. Ook kan het voorkomen dat bij het vragenformulier een religieus gekleurde brief zit. Zie hierover o.a. Van der Maat (2007).
12. Nog geen tien jaar eerder had 4% wel eens geblowd en 3% ervaring met harddrugs (GGD-Flevoland, 1998).
13. Meertens & Kaiser (1942) stelden dat vissersgemeenschappen niet conservatief zijn, dat wil zeggen niet wars van vernieuwing. Een tijdgenoot sprak van een 'groote vatbaarheid voor nieuwigheden ook op maatschappelijk gebied' (Plomp, 1940: 93).
14. Overigens kunnen lang niet alle Volendammers zich vinden in hel-en-verdoemenispreken. De bewuste Volendamse pastoor heeft zich ermee vervreemd van een flink deel van zijn parochianen (Schaap, 2009).
15. Zie voor een actualisering de bijdrage van Van der Stel in Van Laar & Van Ooyen-Houben (2009), p. 45-68.
16. De cijfers over heroïneverslaafden zijn landelijk vrij stabiel, hoewel sterk gedaald in Amsterdam, en blijvend laag voor ecstasycliënten (NDM 2008).
17. Het aantal 'vernielingen en misdrijven tegen openbare orde en gezag' groeide met de helft, bij gewelds- en verkeersmisdrijven was er sprake van een verdubbeling, net als bij misdrijven tegen de Wet Wapens en Munitie.
18. De daling in de totale geregistreerde criminaliteit van de afgelopen jaren beperkte zich grosso modo tot gemeenten met 100.000 of meer inwoners. In de kleinste gemeenten ging de geregistreerde criminaliteit per 1000 inwoners (12-79 jaar) juist verder omhoog. Een soortgelijke trend geldt voor stedelijkheid in relatie tot criminaliteit: in zeer sterk verstedelijkte gebieden daalden de politiecijfers per 1000 in-

woners het snelst sinds 2002. In de minst verstedelijkte gebieden – het 'echte platteland' – bleven ze het duidelijkst opwaarts gaan.

19. Het aantal geregistreerde vermogensmisdrijven per 1000 inwoners daalde in het hele land, maar alleen in de sterke en zeer sterke stedelijke gebieden was er een duidelijke val naar beneden. De politiecijfers voor geweldsmisdrijven blijven op het platteland omhooggaan, terwijl ze de laatste jaren redelijk stabiel zijn in de meest verstedelijkte gebieden. Bij verkeersmisdrijven en 'vernielingen en misdrijven tegen openbare orde en gezag' blijven de cijfers, tamelijk onafhankelijk van de stedelijkheidsgraad naar boven gaan. Hetzelfde geldt voor opiumwetzaken.
20. Het niet onbekritiseerde begrip 'slachtofferloze delicten' werd geïntroduceerd door Schur (1965). Zie o.a. Rutenfrans (1992).
    Omdat drugsgebruik, drugsverslaving en drugshandel wel degelijk slachtoffers kunnen maken en men zich kan afvragen hoe vrijwillig de gang van drugsverslaafden naar hun dealer wel is, wordt ook wel gesproken van 'consensuele delicten'. Kern is echter niet dat er geen sprake zou (kunnen) zijn van slachtoffers, maar dat het delicten betreft waarbij het ten principale lastig, zo niet onmogelijk is om een helder onderscheid te maken tussen dader en slachtoffer. Drugshandelaren en prostituees leveren tegen betaling goederen (drugs) en diensten (seks) die gewild zijn door hun klanten. Beide partijen – leverancier en afnemer – hebben een gemeenschappelijk belang om uit handen van politie en justitie te blijven.
21. *Trouw*, 22 juli 2009 (www.meldmisdaadanoniem.nl, geraadpleegd op 9 september 2009).
22. Overigens is er op het moment sprake van een kentering.
23. Zie bijvoorbeeld de 'Dance Events Notitie met de uitgangspunten voor beleid ten aanzien van grootschalige dansfeesten met betrekking tot hard drugs' van de Gemeente Amsterdam uit 2008, behandeld in de gemeenteraad van 21 januari 2009.
24. Zie voor dit begrip het prikkelende betoog van Lissenberg (1990).
25. Enerzijds hebben die beleidsdoelen betrekking op de houding in de samenleving ten aanzien van drugsgebruikers. Indertijd ging het vooral om de acceptatie en maatschappelijke integratie van heroïneverslaafden. Dit betekent bijvoorbeeld dat in Amsterdam bewust geprobeerd is heroïneverslaafden, onder bepaalde voorwaarden, methadon te verstrekken via hun huisarts. Anderzijds werd, als het ware als tegenprestatie, van verslaafden verwacht dat zij geen overlast zouden veroorzaken.
26. Zie voor deze terminologie en de discussies erover: Korf et al. (2006).
27. Niet gepubliceerde cijfers GGD, Amsterdam.
28. Let wel: dit is zonder prijscorrectie. Wanneer die verdisconteerd zou worden, zou de prijs van ecstasy en cocaïne nog sterker dalen. Data over prijs en kwaliteit uit: Korf et al. (1994); Nabben et al. (2007); Niesink et al. (2008).
29. Nederwiet bevat de laatste jaren ongeveer evenveel THC als geïmporteerde hasj. Het THC-gehalte van hasj schommelde, maar bleef over de hele periode vrij stabiel (Niesink et al., 2008).
30. Binnen het strafrecht worden bijvoorbeeld nieuwe opsporingstechnieken gehanteerd. Uitbreiding naar fiscaal recht (wederrechtelijk verkregen voordeel; winsten uit drugshandel) en bestuursrecht (gemeenten kunnen ten principale weigeren coffeeshops toe te laten; sluiting drugspanden; blowverboden).

Bibliografie

Abraham, M., H.L. Kaal & P.D.A. Cohen, *Licit and illicit drug use in the Netherlands, 2001*. Amsterdam, 2002

Barendregt, C., & E. Wits, *Chronisch problematische verslaafden in Flevoland.* Rotterdam, 2009

Beck, U., *Risikogesellschaft. Auf dem Weg in eine andere Moderne*. Frankfurt am Main, 1986

Becker, H., *Outsiders: studies in the sociology of deviance*. New York, 1963

Benschop, A., M. Wouters & D.J. Korf, *Flevomonitor 2007. Kwetsbare groepen en huiselijk geweld*. Amsterdam, 2008

Berridge, V., & G. Edwards, *Opium and the people*. Londen, 1987

Blom, T., 'Drugsbeleid tussen volksgezondheid en strafrecht'. In: *Tijdschrift voor Criminologie*, 48(2), p. 180-190, 2006

Boone, M., 'Richtlijn of regel. De rechterlijke macht en de bolletjesslikkers'. In: M. Boone et al. (red.), *Discretie in het strafrecht.* Utrecht, p. 211-227, 2004

Boutellier, H., *De veiligheidsutopie. Hedendaags onbehagen en verlangen rond misdaad en straf*. Den Haag, 2002

Boutellier, J.C.J., 'Fataal vitaal; de criminologie van een vloeibare samenleving'. In: *Justitiële Verkenningen*, 32(5), p. 27-44, 2006

Bovenkerk et al., F., *Loverboys of modern pooierschap*. Amsterdam, 2006

Bovenkerk, F., & W.I.M. Hogewind, *Hennepteelt in Nederland: het probleem van de criminaliteit en haar bestrijding.* Zeist, 2002

Brants, C.H., & F. Koenraadt, 'Criminaliteit en media-hype'. In: *Delikt en Delinkwent*, 28(6), p. 542-564, 1998

Brink, W. van de, 'Verslaving: een chronisch recidiverende hersenziekte'. In: *Justitiële Verkenningen*, 8(6), p. 59-75, 2006

Buisman, W.R., & J.C. van der Stel (red.), *Drugspreventie. Achtergronden, praktijk en toekomst*. Houten, 1992

Bunt, H.G. van de, & E.R. Kleemans, *Georganiseerde misdaad in Nederland.* Den Haag (WODC Onderzoek en beleid # 252), 2007

Carter, A., B. Capps & W. Hall (red.), *Addiction neurobiology; Ethical and social implications*. Lissabon, 2009

CBS, *Cannabisgebruik onder jongeren van 15 tot 25 jaar, 20007/2008* (www.cbs.nl; geraadpleegd op 10 augustus 2009), 2009a

CBS, *Religie aan het begin van de 21ste eeuw*. Den Haag/Heerlen, 2009b

CCBH, *Heroïne op medisch voorschrift*. Utrecht, 2002

Cohen, S., *Folk devils and moral panics*. Londen, 1972

Critcher, C., *Moral panics and the media*. Philadelphia, 2003

Dam, C. van, *De lucht van zout en teer*. Amsterdam, 2009

Cuijpers et al., P., 'The effects of drug abuse prevention at school: the Healthy School and Drugs project'. In: *Addiction*, 97(1), p. 67-73, 2002

Decorte, T., & T. Boekhout van Solinge, 'Het aanbod van cannabis in Nederland en België'. In: *Tijdschrift voor Criminologie*, 48(2), p. 144-154, 2006

Donk et al., W. van de, *Geen deuren maar daden. Nieuwe accenten in het Nederlands drugsbeleid* (Adviescommissie Drugsbeleid). Den Haag, 2009
Duff, C., 'Drugs and youth culture: is Australia experiencing the "normalization" of adolescent drug use?' In: *Journal of Youth Studies*, 6(4), p. 433-446, 2003
Eggen, A.T.J., & S.N. Kalidien, *Criminaliteit en rechtshandhaving 2007. Ontwikkelingen en samenhangen*. Den Haag (WODC, Onderzoek en beleid # 271), 2008
Emmett, I., & R. Boers, *Het groene goud*. Zoetermeer, 2008
Fijnaut, C., & B. de Ruyver, *Voor een gezamenlijke beheersing van de drugsgerelateerde criminaliteit in de Euregio Maas-Rijn*. Tilburg/Gent, 2008
Franke, H., 'Geweldscriminaliteit in Nederland. Een historisch-sociologische analyse'. In: *Amsterdams Sociologisch Tijdschrift*, 18, p. 13-46, 1991
Garland, D., *The culture of control. Crime and social order in contemporary society*. Oxford, 2001
GGD-Flevoland, *Genotmiddelen en spelen om geld. Onderzoek naar het gebruik van genotmiddelen en het spelen om geld door jongeren*. Lelystad, 1998
Hak, D., 'Early modern hunting and gathering cultures. Fishing at the Lemmer 1870-1930'. In: *Focaal, Tijdschrift voor Antropologie*, 7, p. 40-57, 1989
Hedrich, D., A. Pirona & L. Wiessing, 'From margin to mainstream: The evolution of harm reduction responses to problem drug use in Europe'. In: *Drugs: Education, Prevention and Policy*, 15(6), p. 503-517, 2008
Kempe. G.T., *Criminaliteit en kerkgenootschap*. Utrecht-Nijmegen, 1938
Kool, L., *Wit goud en vuile was. Harddrugs in het lokale maatschappelijke discours en de leefwereld van jongeren in Spakenburg*. Utrecht (masterscriptie criminologie), 2005
Korf, B., *Drugs zijn van de duivel. Diabolisering van drugs en drugsgebruik op Urk*. Nijmegen (paper culturele antropologie), 2006
Korf, D.J., 'De normalisering van cannabisgebruik'. In: *Justitiële Verkenningen*, 32(6), p. 61-71, 2006
Korf et al., D.J., 'Drugs en drugshandel in Nederland en België'. In: *Tijdschrift voor Criminologie*, 48(2), p. 115-130, 2006.
Korf, D.J., R. Mann & H. van Aalderen, *Drugs op het platteland*. Assen: Van Gorcum, 1989
Korf, D.J., R. Biemond & R. Jellema, *Prijs en kwaliteit van illegale drugs in Amsterdam*. Amsterdam, 1994
Kort, M. de, *Tussen patiënt en delinquent*. Hilversum, 1995
Kort, M. de, & D.J. Korf, 'The development of drug trade and drug control in the Netherlands: a historical perspective'. In: *Crime, Law and Social Change*, 17, p. 123-144, 1992
Kwaspen, I., *Vissen naar de waarheid. De Urker visfraudezaak als organisatiecriminologische casus*. Rotterdam (masterscriptie criminologie), 2009
Laan, P.H. van der, *Wetenschap versus intuïtie. Professioneel ingrijpen bij ernstige jeugdproblematiek*. Amsterdam (oratie), 2005
Laar, M. van, & M. van Ooyen-Houben (red.), *Evaluatie van het Nederlandse drugsbeleid*. Utrecht/Den Haag, 2009
Ladis, *Nieuwsflits Kerncijfers 2007*. Houten, 2008
Leccese, A.P., E.J.M. Pennings & F.A. de Wolff, *Combined use of alcohol end other psychotropic drugs. A review of the literature*. Leiden, 2000

Leuw, E., 'Door schade en schande. De geschiedenis van drugshulpverlening als sociaal beleid'. In: *Tijdschrift voor Criminologie*, 15, p. 2002-218, 1984
Lissenberg, E., 'Het morele kapitaal'. In: *Justitiële Verkenningen*, 16(1), p. 93-99, 1990
Lissenberg, E., S. van Ruller & R. van Swaaningen (red.), *Tegen de regels IV. Een inleiding in de criminologie*. Nijmegen, 2001
Maat, M.J.P. van der, *Urk en haar jongeren. Kwantitatief onderzoek naar de Urker jeugd en het verklaren van genotmiddelengebruik*. Groningen (doctoraalscriptie sociologie), 2007
Mak, G., *Hoe God verdween uit Jorwerd*. Amsterdam, 1996
Measham, F., 'Play space: historical and socio-cultural reflections on drugs, licensed leisure locations, commercialisation and control'. In: *International Journal of Drug Policy*, 15, p. 337-345, 2004
Meertens, P.J., & L. Kaiser, *Het eiland Urk*. Alphen aan den Rijn, 1942
Monshouwer, K. et al., *Jeugd en gedrag 2007. Kerngegevens uit het Peilstationsonderzoek scholieren*. Utrecht, 2008
Nabben, T., S. Koet & D.J. Korf, *Trendwatch 2006-2007. Gebruikersmarkt uitgaansdrugs in Nederland*. Amsterdam, 2007
NDM, *Nationale Drug Monitor, Jaarbericht 2007*. Utrecht, 2008
Nelen, H., *Evidence maze: het doolhof van evaluatieonderzoek*. Maastricht (oratie), 2008
Niesink et al., R., *THC-concentraties in wiet, nederwiet en hasj in Nederlandse coffeeshops (2007-2008)*. Utrecht, 2008
Plomp, C., *Urk, Sociografie van een eilandbevolking*. Zutphen, 1940
Presdee, M., *Cultural criminology and the carnival of crime*. Londen, 2000
Reinarman, C., P.D.A. Cohen & H. Kaal, 'The limited relevance of drug policy: Cannabis in Amsterdam and San Francisco'. In: *American Journal of Public Health*, 94, p. 836-842, 2004
Rodenburg et al., G., *Nationaal prevalentie onderzoek middelengebruik 2005*. Rotterdam, 2007
Rutenfrans, C.J.C., 'Slachtofferloze delicten'. In: *Tijdschrift voor Criminologie*, 34(1), p. 36-40, 1992
Schaap, D., 'Hoe de vis verdween uit Volendam'. In: *De Groene Amsterdammer*, 7 augustus 2009, p. 24-29
Schouten, M., *Marihuana en hasjiesj*. Utrecht, 1969
Schur, E.M., *Crimes without victims*. Englewood Cliffs (N.J.), 1965
Spapens, T., H. van de Bunt & L. Rastovac, *De wereld achter de wietteelt*. Den Haag, 2007
Stoele, M., J. Verdurmen & N. Maalsté, *Edam-Volendam ontnuchert*. Rotterdam/Utrecht, 2004
UNODC, *A century of international drug control*. Wenen, 2009
Vasterman, P., *Mediahype*. Amsterdam, 2004
Vliet, H.J. van, 'The uneasy decriminalization: a perspective on Dutch drug policy'. In: *Hofstra Law Review*, 18(3), p. 717-750, 1990
Wijburg, W., & S. van Dijken, *Jongeren in 't vizier. Tabellenboek jongerenenquête 2006/2007 Flevoland*. Lelystad, 2008

Wittebrood, K., & P. Nieuwbeerta, 'Een kwart eeuw stijging in de geregistreerde criminaliteit. Vooral meer registratie, nauwelijks meer criminaliteit'. In: *Tijdschrift voor Criminologie*, 48(3), p. 227-242, 2006

Wouters, M., D.J. Korf & B. Kroeske, *Harde aanpak, hete zomer. Een onderzoek naar de ontmanteling van hennepkwekerijen in Nederland*. Amsterdam, 2007

Young, J., 'Moral panics, Margate and Mary Poppins: mysterious happenings in South Coast seaside towns'. In: *Crime Media Culture*, 1 (1), p. 100-105, 2005

Zoutendijk, A., *Aan lager wal? Een verkenning van harddrugsgebruik op Urk*. Utrecht (bachelorscriptie culturele antropologie), 2006